

Kansakoulu ja minä

”... eikä se vanha ruuna jaksa sitä vesitynnyriä kiskoa ... herra hän haisee, sillä hän on ollut jo neljä päivää haudassa ...”

Taisi olla ensi kosketukseni kansakouluun joskus kolmekymmenluvun loppupuolella, kun äitini kertoman mukaan istuin tärkeän näköisenä kädessäni kansakoulua käyvien isosiskojeni jokin oppikirja ja lukea lopotin, muka läksyeni. Ajan tavan mukaan siskot lukivat läksynsä ääneen pikkuveljen kuunnellessa korvat höröllä. Kirja taisi olla ’poikkitieteellinen’, koska Juhani Ahon lastu vaihtui sulavasti kuvaukseen Lasaruksen kuolleista herättämisestä. En ollut ihmelapsi, jollaiset oppivat lukutaidon kehdoissaan, mutta kirjat ja lehdet kiinnostivat minua jo varhain. Kuvia katselin mielelläni ja pohdin, mitä ne esittivät.

Oma kansakoulunkäyntini

Kävin Punkalaitumen kunnan Sarkkilan piirin kansakoulua vv. 1940–1948 . Kansakoulu jäi peruskoulutuksekseni. Paikkakunnalla ei ollut oppikoulua eikä siinä vähävaraisten yhteisössä, johon perheemme kuului, ollut tapana kouluttaa lapsia sen pidemmälle kuin laki vaati. Hyvä oli sekin, että sain käydä koko kansakoulun jatkokursseineen.

Elokuussa 1940 se sitten alkoi ns. alakouluna. Talvisota oli päättynyt maaliskuussa, ja nyt nautittiin rauhallisesta ajasta. Koulunkäynnin aloittaminen oli suur tapahtuma pikkupojan elämässä, mutta toisaalta se pelotti. Ensimmäisenä koulupäivänä joku poika tuhersi itkua koulun pihalla kääntyneenä suuren kuusen runkoa vasten. Kun ensi hämmennys oli ohi, löysimme pian mieluisat välituntileikkipaikat.

Minussa oli lukutoukan alkua, joten olin mielissäni Aukusti Salon *Meidän lasten aapisesta*; Rudolf Koivun kuvitus ihastuttaa vieläkin. Opettajan kerrontaa Raamatun tapahtumista kuuntelimme korvat

höröllään, ja kotiseutuoppitunnin keskusteluissa opettaja pääsi hyvin perille kylän asioista. Oppilaita oli neljäkymmentä, osa Karjalan siirtoväen lapsia. Opettaja oli nuorehko kaunis nainen. Hän piti tiukkaa kuria suuren lauman hallitsemiseksi. Meidän mielestämme melko vähäisentuntuisestakin rikkeestä määrättiin seisomaan. Nurkkaan joutuminen oli yleistä, samoin jälki-istunto.

Rauhantila ei kestänyt kauan. Jatkosotaa oli käyty jo vuoden päivät, kun siirryin yläkouluun. Opettajana toimi keski-ikäinen neiti. Sota-aika muutti koulunkäynnin luonnetta. Työvoimasta oli huutava puute. Meidätkin komennettiin syksyllä muutamiksi koulupäiväksi erään suuren talon perunamaalle. Syksy oli sateinen, joten savinen pelto litkui kehojen jalkineittemme alla. Jollakin tytöllä oli puupohjakengät, joiden paperinarupäälliset sade hajotti. 'Kahvitauolla' valelimme tarjottua korvikejuomaa paleville käsillemme. Välipäivät tavallisessa koulutyössä tuntuivat silloin juhlalta. Osallistuimme opettajan johdolla myös muihin nuorten talkoiden kampanjoihin. Keräsimme tähkäpäitä ja teimme pilkkeitä puukaasuautoja varten. Tässä koulumme kunnostautui niin, että sai palkinnoksi suuren määrän kirjoja oppilaskirjastoonsa.

Ylemmillä luokilla meitä opetti eläkeikää lähestyvä miesopettaja. Poliittisesti hän oli äärioikeistoa ja innokas suojeluskuntalainen. Siksi poikien voimistelutunnit käytettiin etupäässä sotaväkimäisiin harjoituksiin. Sotavuosina ohjelmaan kuuluneiden maanpuolustusoppituntien pitäminen oli hänen alaansa. Kasvatuksen henki oli ymmärrettävästi hyvin isänmaallinen. Alaluokilla mieliaineeni oli maantieto, yläluokilla kiinnostuin myös historiasta.

Evakko-oppilaat olivat palanneet takaisin vallattuun Karjalaan. Tilalle tuli inkeriläisiä pakolaislapsia. Kesällä 1944 karjalaisten oli jälleen paettava sodasta säästyneeseen Suomeen, ja rauhanteon jälkeen inkeriläislapsen muuttivat takaisin Neuvostoliittoon. Uudet siirtolaislapset olivat ennestään tuntemattomia ja he viipyivät väliaikaisesti, sillä siirtoväen sijoittelu ei tapahtunut kertaheitolla. Siten luokan koostumus vaihteli tämän tästä. Tulevaisuutta varjosti epävarmuus, ja ihmiset huoahivat helpotuksesta, kun välirauha tehtiin syyskuussa. Oman perheeni elämä oli normalistunut jo juhannuksen aikoihin, kun isä kotiutettiin rintamapalveluksesta.

Kansakoulu jatkui vielä kaksivuotisena jatkokurssina, jota pidettiin parina iltana viikossa. Jotkut sanoivat kuuden kansakouluvuoden jälkeen hyvästi opiskelulle, sillä työtä oli tarjolla vaikka millä mitalilla. Yleensä se oli huoltajan päätös. Oppivelvollisuuden valvonta oli ponnetonta, koska muut ongelmat veivät viranomaisten huomion. Päästötodistusta ei kuitenkaan herunut ilman jatko-opintojen loppuun viemistä. Jatko-opetus vastasi nykyisen peruskoulun 7–9 -luokkia, vaikka sen pituus oli vain kolmesataa tuntia eli noin yhdeksäsosa nykyään vaaditusta. Aiheetta meitä ei sanota niukan koulutuksen sukupolveksi. Sitä vastoin 2000-luvun suomalaislapsi joutuu pitkään koulutusputkeen. Pidetään lähes selviönä, että hän jatkaa lukiossa tai jossakin ammatillisessa oppilaitoksessa.

Kansakoulunopettajaksi

Viisikymmentäluvun maalaiskylä ei antanut kovinkaan monta mallia elämänuraa etsivälle nuorukaiselle. Työllisyys oli sesonkiluonteista ja tarjolla pääasiassa maataloustöitä. Vakinaisen työpaikan linja-auton rahastajana sentään sain; aika oli joukkoliikenteen kulta-aikaa. Täysi-ikään ehtineelle miehelle rahastajapojan ammattia ei enää pidetty soveliaana, joten armeijasta päässeellä oli jälleen edessä kysymys: mihin nyt? Olin opiskellut kirjeopistossa joitakin aineita, mutta niistä ei lähtenyt sytyttäviä ideoita.

Opettajanuraa olin tuskin ajatellut. Vasta sitten, kun tätini Vappu keksi ehdottaa seminaariin pyrkimistä, aloin lämmetä ajatukselle. Pyrin Kajaanin miesseminaariin ja sain kutsun pääsykokeeseen. Ilmeisesti halusin tehdä selvän pesäeron menneeseen, kun sanouduin irti työpaikastani ja matkustin kaukaiseen seminaarikaupunkiin, josta minulla oli vain lukemiseen perustuvaa tietoa. Läpäisin nelipäiväiset kokeet ja pääsin oppilaaksi.

Oman luokkani (kurssini) ikäskaala ulottui 17–30 vuoteen. Seminaarin opiskelijan elämää luonnehtivat ahkeruus, tunnollisuus sekä kuuliaisuus – ja köyhyys. Vain harvat ottivat opiskelun rennohkosti, mikä elämäntyöli johti helposti keskeyttämiseen. Varsinkin perheelliset, ja enin osa meistä poikamiehistä, tiesi mihin oli varaa. Hyvien todistusnumeroiden (arvostelu oli oppikoulumaista) saalistaminen

johti usein kilpailuun. Sotien jälkeinen opettajapula jatkui vielä viisikymmentäluvulla, mutta kaupunkien ja muiden taajamien sekä suurten kyläkoulujen avoimet virat vetivät kyllä hakijoita. Pätevyytstodistus oli tärkein asiakirja pyrkijän painavuutta punnittaessa.

Seminaarin toiminta oli määritetty kristillis-siveelliseksi, johon sisällytettiin mm. raittius. Oppilaan ei ollut viisasta näyttäytyä iltaisin ravintoloissa ja muissa ”epäilyttävissä” paikoissa, jos mieli pysyä seminaarin kirjoissa. Vuonna 1957 Kajaanin seminaarin opettajakunta erotti oppilaan, joka soitti tanssiorkesterissa. Vielä vuoden 1958 seminaariasetuksessa opiskelijalta vaadittiin ehdotonta raittiutta. Samanaikaisesti annetussa asetuksessa väliaikaisista opettajakorkeakouluista raittiusvaatimusta ei ole. Niiden opiskelijalta edellytettiin vain ”säädyllyisyyttä” ja korkeakoulun järjestyksen noudattamista. Alkoholi kuului ylioppilaselämän traditioihin, joten sen käyttöä ei voitu kieltää. Samoihin aikoihin juomaan hairahtunut seminaarilainen erotettiin lukuvuodeksi, toistuva rike tiesi potkuja laitoksesta.

Seminaariopiskelu oli koulumaista. Oppiaineita oli paljon, yllättävin taisi olla kirjasto-oppi. Opettajan tehtäviin näet kuului oppilaskirjaston hoito. Tietoaineiden oppimäärät lienevät olleet lukion tasoa. Lukiokäytännettä muistutti pitkä tenttikausi neljännen luokan kevätlukukauden loppupuolella; toinen lyhempi pidettiin viimeisenä eli viidentenä opintovuonna. Didaktiselta kannalta oli tehokasta, että eri oppiaineiden yhteydessä ehdotettiin, miten kyseinen opetusaihe voitaisiin toteuttaa kansakoulussa. Erikseen olivat sitten kasvatustieteiden opinnot. Niiden tunneilla kyllä keskusteltiin, mutta nykyisen opettajankoulutuksen tärkeänä pitämä itsereflektio ja oman työn kriittinen tutkistelu taisivat olla vieraita kouluttajillekin. Pääpaino oli tietynlaisiin periaatteisiin kasvataminen. Osittain tämä samoin kuin laitoksen tiukka kuri – joka tosin omana opiskeluaikanani oli jo leventymässä – houkutteli joitakin luotamaan omassa opetustoimissaan liiaksi ”seminaarissa sanottuun”.

Konkreettisen tuntuman opetukseen saimme viidentenä opiskeluvuonna seminaarin kansakoulussa, puhekielessä sitä sanottiin harjoituskouluksi, nykyisin se on normaalikoulu. Opetustaidon arvosana merkittiin päästötodistukseen. Sen paperin saimme kouramme kevätkuuhlassa toukokuun lopussa 1959. Kokoontuessamme ennen juh-

laa muuan fraaseja sopivissa tilanteissa muistava kurssitoveri siteerasi tutun virren alkua: ”Nyt se suuri päivä koitti...”

Kansankynttilänä

Perheetön nuori mies ei kannu huolta huomista siinä määrin kuin perheellinen. Minäkään en seminaarivuosina herännyt kovin varhaisessa vaiheessa pohtimaan, mistä tai miltä seudulta ryhtyisin etsimään virkaa. Kun sopiva ehdokas elämäntoveriksi sitten ilmaantui, alkoi sijoittuminen kiinnostaa. Avioitumispäätös kuitenkin vitkastui, joten ensimmäinen tähtäys oli saada toimipaikka läheltä Jyväskylää, morsiameni silloista asuinpaikkaa. Yliopistokaupunki Jyväskylän avoimet virat olivat suorastaan ylitarjottuja, joten kakkosvaihtoehto oli paikka hyvien kulkuyhteyksien päässä. Sellainen löytyi Kuhmalahden Kivisalmen kansakoulusta, jossa toimin lukuvuoden 1959–1960. Tässä vaiheessa päätimme mennä naimisiin. Siksi molempien tuli saada työpaikka samalta paikkakunnalta. Koska vaimoni oli hoitoalan ihminen, ei kyseisen ehdon täytyminen näyttänyt helpolta. Lopulta saimme paikan Hämeenkyrön Äkönmaan koulusta, vaimoni naapurikunnasta.

Sekä kuhmalahtelais- että hämeenkyröläiskoulut olivat maan yleisintä kyläkoulutyyppejä, kaksiohjelmaisia, molemmat perustettu oppivelvollisuuslain toteuttamisvaiheessa 1920-luvulla. Koulutalot sinänsä olivat yksinkertaisuudessaan tyylikkää. Ilmeisesti ne olivat rakennettu kouluhallituksen tyyppi- ja rakennusohjeiden mukaisesti. Sitä vastoin kiireellä miltei pakkotilanteissa rakennetut opintohuoneet eivät voineet ylpeillä varusteillaan eivätkä runsailla tiloillaan. Niukkuus lehahti vastaan jo pihaan tultaessa välitunti- ja urheilun alueen minimaalisena kokona. Rekkitanko ja juoksukiikku olivat ainoat liikuntalaitteet, sisällä vain puolapuut. Alakoulun luokassa saranatavutit ja haalla seinälle kiinnitetyt höyläpenkit vaikenivat siitä, että veistotuntia seuraavana päivänä pölyallergiaa poteva oppilas saattoi oirehtia. Yksinkertainen kouluruoka syötiin luokkahuoneissa oma pulpetti pöytänä. Äkönmaan pahana haittana oli vielä kehno tie. Siitä kärsi mm. työmatkansa autolla tekevä vaimoni. Vastapainona haittoille oli nurkille saakka ulottuva metsä. Kevään ja alkukesän aamujen lintujen konsertti oli uskomattoman moniääninen ja kaunis.

Kivisalmella huomasin heti, etten ollut tervetullut. Yleensä miesopettaja opetti yläluokkia, mutta täällä se ei tullut kysymykseen, kompromissiksi tuli oppiainejako. Minä alakoululapsiin tottumaton mies opin pian olemaan hämmästyttämättä, jos oppilas herahti itkuun, kun ei osannut laskutehtävää tai ei saanut repunnyörejä auki. Äkönmaassa tulin hyvin toimeen opettajatoverini kanssa; hänestä puolisoineen tuli meille elinikäiset ystävät.

Itse opetus sujui ajan kaavojen mukaan melko opettajajohtoisesti. Monien kollegoitteni tavoin olin perinyt mallin lapsuuteni luokkahuoneista. Osasin kaiketi jonkin verran käyttää omaa järkeäni, joten en aina soveltanut sitä enkä myöskään seminaarin oppeja. Hyvän opettajan malliin kuului siihen aikaan tiukka kurinpito, asenne, josta vapaampien aikojen koittaessa oli vaikea luopua.

Meitä kansakoulunopettajia sanottiin leikillisesti, tosin myös arvostavasti ja joskus hieman ivallisestikin, kansankynttilöiksi. Varsinkin alkuaikojen kansakoulunopettajat hoitivat opetustyönsä kutsumustietoisesti, mutta halusivat myös kohentaa koko paikkakunnan hyvinvointia ja yleistä sivistystasoa. Ivallinen sävy tuli siitä, että jotkut opettajat uskoivat olevansa osaavampia eri elämänaloilla kuin todellisuudessa olivat. Vaikka kansankynttilät ansaitsivat arvostuksensa, niin yleisen koulutason laajetessa heidän taidoillaan ei ollut enää niin suurta kysyntää kuin alkuaikoina. Voisi sanoa, että kouluttamalla talous- ja yhteiskuntaelämän perustaidot hallitsevia seuraajia hän oli tehnyt itsensä miltei tarpeettomaksi.

Minä en osallistunut kovin paljon koulun ulkopuoliseen toimintaan, joten minulle jäi aikaa lukemiseen. Olin kirjojen ystävä, ja lukuhuoli oli saanut ylykettä seminaarivuosina. Lukuharrastus suuntautui kieliin, historiaan, filosofiaan, kasvatustieteeseen yms. Opiskeluni oli lueskelua ja sellaisena melko hajanaista, vailla konkreettista tavoitetta. Heikon pohjakoulutuksen saaneena olin koulutuksellisessa umpipe-rässä. Miksi siis asettaisin päämääriä?

Kansalaiskoulunopettajana

Sekä vaimoni että minä vaimo halusimme kumpikin avarammille aloille, taajamiin, vaimo lähinnä työ- minä opiskelumahdollisuuksien

vuoksi. Vuonna 1967 pyrin ja pääsin kansalaiskoulun yleisaineiden opettajankoulutukseen Hämeenlinnan seminaariin, ja seuraavana kesänä olin jälleen tavoittelemassa paikkaa, nyt kansalaiskouluista. Ensi kokemus oli vuosi Pohjois-Karjalassa Juuan kansalaiskoulussa. Kokemus rakennusvaihetta elävässä ympäristössä oli rankka. Tunteja oli ylenpalttisesti, niille valmistuminen vei runsaasti aikaa ja vaivaa puolitetuksi tulleen koulumuodon uusikolle. Vaimon vuosi kului jo Hämeenlinnan aikana syntyneen esikoistyttäreemme hoidossa. Onneksi tytär oli terve ja kehittyi nopeasti: hän oppi mm. puhumaan ja laulamaan seitsemän kuukauden iässä.

Pyrkimyksistämme huolimatta olimme edelleen periferiassa. Jälleen virisi kaipuu päästä rintamaille. Seurasin viranhakuilmoituksia ja hainkin joitakin paikkoja, turhaan. Sitten täppäsi. Teiskon kuihtuvan kunnan koulu ei houkutellut valtavia hakijamääriä, vaikka tulossa olevan liitoksen olisi luullut olevan kaikille tiedossa. Se merkitsisi sitä, että muutaman vuoden kuluttua lakkautetun koulun virkojen vakinaiset hoitajat opettaisivat Tampereen kansalaiskoulussa. Peruspalkkaa lihottaisi 20 %:n ”kaupunkilisä”.

Opettajantehtävien ohella osalleni tuli vaatimattomissa oloissa toimivan koulun työllistävä johtajuus; uutta minulle oli mm. koulu-kyyditysten suunnittelu ja kontrolli. Kokemuksen arvon huomasin muutamaa vuotta myöhemmin hoitaessani peruskoulun suuren yläasteen apulaisrehtorin tehtäviä. Tähän jouduin aivan luontaisesti, kun kaupunkiin liittämisen jälkeen Teiskon kansalaiskoulu lakkautettiin ja meidät opettajat siirrettiin Tampereen kaupungin opettajanvirkoihin, minä Tesoman lähiön kansalaiskouluun. Minulle ja perheelleni se merkitsi kaupunkiin muuttoa. Vaimonikin sai sieltä työpaikan ja minä työnoheisen opiskelupaikan. Se oli onnenpotku miehelle, jolla ei ollut päivänkään kokemusta oppikoulun pulpetissa istumisesta. Yliopiston opiskelijaksi minut hyväksyttiin ”erikoistapauksena”. Sen verran kosketusta oppikouluun minulla oli ollut, että olin tenttinyt lyseon lehtoreille suomen ja englannin kielen oppikoulukurssit. Viimeksi mainittua täydensi kesäyliopistossa suoritettu kielikoe (entinen *pro exercitio*). Ehkäpä Tampereen yliopiston opiskelijavalinnoissa painoivat myös tiedot ahkerasta lehtikirjoittelustani ja kirjoituskilpailuissa saamani palkintosijat.

Mitä kansakoulu on minulle merkinnyt?

Kysymys ei kuulu ns. hyviin kysymyksiin, joihin ei pystytä vastaamaan kiinnostuksesta huolimatta. Minä pystyn: kansakoulu on minulle antanut paljon. Juhlavasti voisi sanoa, että se on ollut kohtaloni. Kansakoulu seurasi minua seitsenvuotiaasta alakoululaisesta nelikymppiseksi kansalaiskoulunopettajaksi. Enkä eroon päässyt sittenkään. Siirryttyäni eläkkeelle peruskoulun lehtorin virasta tuli kansakoulun muistelusta ja etenkin tutkimisesta mieluisa harrastus. Tavoitteeni oli saada päättynyt kulttuuri-ilmio kirjjan kansien sisään. Neljän vuoden uurastuksen jälkeen vuonna 2004 julkistettiin kirjani *Kansakoulu – suomalaisten kasvattaja. Perussivistystä koko kansalle 1866–1977* (PS-kustantamo). Viisi vuotta myöhemmin se sai täydennystä kirjastani *Kansalaiskoulu 1958 – 1981. Työ- ja kansalaiskasvatusta koulu-uudistuksen rinnalla* (Kansalaiskoulun perinnekkerho).

Tarkastelen seuraavassa kansakoulun merkityksiä juuri minulle, joskin tulkinnalla lienee vastakajetta laajemmaltikin. Kansakoulu antoi tiedollis- taidolliset perusvalmiudet kaikille. Minuun se viritti myös mieltymyksen jaloihin asioihin. Luultavasti tämä prosessi tapahtui tiedostamattomasti, en sitä ajatuksissani eksplikoanut. Kysymys taisi olla sivistymisestä, mikä ilmeni haluna nostaa omaa henkistä tasoa. Silloinen elämänpiirini tarjosi yhteiskunnassa paikkaansa etsivälle nuorukaiselle perin harvoja virikkeitä. Työläispojan sivistyshalua ymmärrettiin kyllä, mutta vain tiettyyn pisteeseen asti.

Puhuessani nyt kansakoulusta tarkoitan sen alkuperäistä muotoa, ”varsinaista kansakoulua”. Lapsuuteni Sarkkilan koulu oli edellä jo mainittua tavallista tyyppiä eli kolmiopettajainen maalaiskoulu. Alakoulunopettajan tiukkuuden ansiosta opin toverieni tavoin siisteyttä ja käytöstapojen alkeita. Opetus tapahtui miltei läpikotaisin mallien mukaan, mikä ei aina sopinut omaperäisyyteeni. Alakoulusta jäivät erityisesti mieleeni monet koululaulut ja virret.

Kolmesta opettajastani yläkoulun naisopettaja taisi jättää minuun vaikuttavimmat sivistymispyrkimykset. Hieman hymyilyttävästä olemuksestaan ja käyttäytymisestään huolimatta hän oli innostaja. Käytännön koulutyö tältä ikäneidolta sujui kyllä, mutta mukana oli

boheemille persoonalle ominaisesti paljon hössötystä. Uusia ideoita toteutettiin tämän tästä koulutunneilla ja niiden ulkopuolellakin. Kesäloman aikanakin saattoi olla näytelmäharjoituksia. Monesti hankkeet jäivät kesken. Opettaja oli musikaalinen, joten hän hoiti koko yläkoulun laulunopetuksen.

Yläluokkien vanhahko kunnianarvoisa miesopettaja kuului paikkakunnan ja laajemmankin alueen vaikuttajiin. Koulussa hän keskittyi omiin oppitunteihinsa ja koulun johtamiseen, koska lukuisat luottamustoimet veivät paljon hänen aikaansa ja voimiaan. Hän oli savolaissyntyinen, mikä kävi ilmi hänen puhekielensä joistakin käänteistä. Muuten hän käytti hyvää yleiskieltä. Meille oppilaille kiteytyi mielikuva miehekkäästä ja suoraselkäisestä persoonasta, jonka käytös oli korrektaa. Negatiiviselle puolelle on merkittävä hänen kiivas temperamenttinsa. Joidenkin poikien rikkeisiin hän reagoi ylimitoitetusti. Raivostumiset tihentyivät syksyllä 1944. Solmitun välirauhan tulos oli musertanut hänen isänmaalliset haaveensa. Ote elämään tuntui herpoavan, varsinkin kun vuonna 1918 valkoisten paikallisiin johtohenkilöihin kuuluvaa muistutettiin tekemisistään ikävällä tavalla.

Koulun perinteinen tehtävä jaotellaan usein opetukseen ja kasvatukseen. Kansakoulun painavin anti oli kasvattavalla puolella. Meidät kasvatettiin kodin, uskonnon ja isänmaan sekä raittiin elämän hengessä. Niiden katsottiin olevan ehdottomia arvoja. Miten syvään ne kuhunkin kansakoulun kasvattiin juurtuivat, onkin sitten jo henkilökohtainen asia. Julkisuudessa vuonna 1944 tapahtunut poliittinen käänne pakotti puhumaan isänmaallisuudesta pienellä äänellä. Arvotyhjiötä ei kuitenkaan tullut. Sota-ajan kasvatuspäämäärä oli J.E. Salomaan mukaan "kansallisesti valveutuneen, verevän suomalaisen" kehittäminen. Matti Koskenniemen propagoima sosiaalinen kasvatusta liittyi luontevasti Salomaan kasvatustalliin. Ensimmäisen tasavallan isänmaallisuuspaatos ohjattiin sosiaalisen toiminnan maanalaiseen uomaan. Sodan hävinneen Suomen kansalaisista tahdottiin kasvattaa nimenomaan sosiaalisia, jotta yhteinen ponnistus sodan vaurioittaman maan nostamiseksi onnistuisi. Risto Rinteen mukaan suomalaisessa kasvatuksessa siirryttiin pitkän tradition vakiinnuttamasta "moraalisesta koodista kansalaiskoodiin".

Kuva 1. Kansakoulupoika kotinsa portailla Hannu aurinkoisena pääsiäislauantaina ehkä vuonna 1945. Kuvassa vasemmalta Sandra-mummu, Vappu-täti, äiti Salli, isosisko Eila sylissänsä pikkusisko Raila.

Uudenlaisessa isänmaallisuudessa saivat tilaa yksilölliset pyrkimykset ja kansainvälisyys. Usko sai rinnalleen sen jyrkkyyttä lieventävän suvaitsevaisuuden. Kyseisestä kolmiyhteydestä koti oli säilyvin, se pysyi yhteiskunnan sydämenä sotien jälkeenkin. Sitä vastoin raittiusaate on vähitellen siirretty museoarvojen joukkoon. Ehkä Suomen kieltolakimentaliteetin pitkään jatkunut ote oli vaatinut purkausta. Arvelen, etteivät eläkeikää lähestyvät opettajani taipuneet aatteellisiin muutoksiin, mahtoivatko niihin paneutuakaan. Joka tapauksessa kasvatuksen ydin ei ollut muuttunut. Olivathan sosiaalisuus ja yhteisen hyvän eteen ponnistelu ja heikompien auttaminen olleet vaikeina sota- ja sitä seuranneina pulavuosina itsestäänselvyyksiä.

Kansakoulun tärkein anti oppilaille oli luku-, kirjoitus- ja laskutaito. Ne ovat välttämättömiä välineitä laajemman opin hankkimiseksi.

si nykyään ja tulevinakin aikoina. Monelle nämä perustaidot jäivät heikoiksi, mikä saattoi tulla esteeksi myöhemmille opinnoille eikä puutteellinen perusta voinut motivoida henkisiin harrastuksiin eikä elinikäisoppimiseen. Ehkäpä kansakoulun toiminta-ajan umpisuomalaisuus vaikutti siihen, ettei nykyään niin tärkeänä pidetty vieraiden kielten opetus kuulunut kansakoulun opetussisältöihin (oikeus siihen annettiin kunnille vasta koulumuodon viimeisellä vuosikymmenellä). Tässä kansakoulu jätti ammottavan aukon sivistykseen. Omakohtaisesti koin sen, kun myöhemmissä yliopisto-opinnoissa jouduin hiki hatussa aukkoa paikkaamaan.

Kuva 2. Hannu Syväoja luokkineen Kuhmalahden Kivisalmella syksyllä 1959.